

Härnösand

– Den lilla staden med stor historia

Härnösand

– Den lilla staden med stor historia

Producerad med bidrag från Länsstyrelsen i Västernorrlands län

Murberget Länsmuseum Västernorrland
Box 34
871 21 Härnösand
www.murberget.se

Länsmuseets småskriftsserie nr 12
Härnösand - Den lilla staden med stor historia
© Murberget Länsmuseum Västernorrland och författaren
Härnösand 2014

TEXT: Lars Göran Spång

GRAFISK FORM: Christina Sollén

FOTO: Björn Grankvist, Bo Hellman (sid. 4, 8 t.v.), Gabriel Hildebrand (cc) Historiska Museet (sid. 21),
Maria Eddebo (sid. 25), Evelina Benjaminsson (sid. 26).

ILLUSTRATIONER: Erik Dahlberg Suecia Antiqua et Hodierna (sid. 1), Lars Göran Spång (sid. 17, 21),
Lars Högberg © Bryggan arkitekter kb (sid. 12, 48).

KARTOR: © Lantmäteriet i2014/00611

UPPLAGA: 1000 ex

TRYCK: Hemströms tryckeri, Härnösand 2014
ISSN 1651-4424
ISBN 978-91-85222-27-8

Källor
Referenser och källmaterial har samlats i en rapport som finns att tanka ner från www.murberget.se.
Sök på "Loggbok Härnösand". Rapporten innehåller även fullständiga utskrifter av intervjuer och annat som inte rymts i denna skrift.
Tack till Alla som ställt upp för en intervju och granskat utskrifter.
Tack även till alla kollegor som kommenterat och rättat mina missar.

Innehållsförteckning

Inledning	
Före staden	11
En stads planer	13
Skolstaden	16
Domkyrka i förändring	21
Författarstaden	26
Förvaltningsstaden	30
Handel och hav	36
Bo-staden	40
Framtidsstaden	45

Inledning

Härnösands äldre kvarter är en av Sveriges riksintressanta kulturmiljöer.

Motiveringen finns att läsa i faktarutan nedan.

Motivering:

Stifts- och residensstad med mångsidiga förvaltningsfunktioner, framträdande nyklassicistiska karaktärsbyggnader och en bebyggelse som visar den äldsta strandbundna planstrukturen och gradvis utveckling mot allt större regelbundenhet. Som ”Norrlands Aten” och Lubbe Nordströms ”Öbacka” förknippas Härnösand med en speciell roll i Norrlands historiska utveckling och kulturliv.

Uttryck för riksintresset:

Domkyrkan från 1846, den märkliga gymnasiebyggnaden ritad av Tempelman och residenset båda från sent 1700-tal, samt andra stifts-, residens-, skol- och regementsstadens karaktärsbyggnader. Området Östanbäcken med bevarad oregelbunden planstruktur från 1500-talet och träbebyggelse från tidigt 1800-tal. Den inte helt regelbundna rutnätsplanen i stadskärnan, utvidgningarna på Kronholmen och arbetarförstaden Rotudden som tillsammans representerar stadsbyggnadsutvecklingen under 1700-talets slut och 1800-talet. Hamnmiljöer.

- 1 Tobaks
- 2 Långgatan
- 3 Norra Kyrkogatan
- 4 Landgrenskolan
- 5 Kronholmens hamnmagasin
- 6 Kronholmen
- 7 Skeppsbron
- 8 Tingshuset
- 9 Torsvik
- 10 Nybrogatan
- 11 Rådhuset
- 12 Residenset
- 13 Kastellskolan
- 14 Trädgårdsgatan
- 15 Domkyrkan
- 16 Sjöbefälsskolan - Mittuniversitetet
- 17 Mellanholmen
- 18 Östanbäcken
- 19 Hospitalet - Landstinget
- 20 Simhallen - Kanaludden
- 21 Tullportsparken
- 22 Landsarkivet/Riksarkivet
- 23 Kristinaskolan
- 24 SIDA
- 25 Rotudden
- 26 Café Gula Villan
- 27 Lasarettet
- 28 Kiörningsskolan

Platser som nämns i texten. Det ljusa området är riksintressets avgränsning.

När jag flyttade till Härnösand 1994 var det i bakvattnet av en universitetsstrid. Umeå hade vunnit kampen om att få inrätta ett universitet i Norrland och Härnösands epitet *Norrlands Aten* falnade. Härnösand hade även betydande industrier; Hagraf, Torsvik, Hernöverken, Tobaks. Nu är de alla borta.

Härnösand inriktade sig därefter på att erhålla universitetsstatus. I samarbete med Sundsvall och Östersund lyckades de år 2005 få igenom ett beslut om att få inrätta ett universitet med tre campus i två län. Nyligen, år 2014, har universitetsstyrelsen bestämt att Campus Härnösand är för litet och kommer därför att flyttas till Sundsvall 2015.

Härnösand ömsar skinn. En del kan uppleva att riksintresset är något från det förflutna som ska bort.

Skolstaden är ett av kännetecknen för riksintresset Härnösand. Residensstaden, regementsstaden och stiftsstaden är andra. Författarstaden inte att förglömma. Lubbe Nordström och hans *Öbacka* och *Norrlands Athèn* nämns specifikt i riksintressemotiveringen.

Staden har äldre anor än så. De äldsta spåren lämnades redan under stenåldern för över 6000 år sedan. Sakta reste sig landet och öarna ur havet i takt med landhöjningen, den kraftigaste i världen. Under bronsåldern för tretusen år sedan byggdes

stora gravrösen utmed farlederna norrut och söderut, och under järnåldern, tusen år senare, byggde bönder stora gravhögar av jord vid det sund som sedan blev en centralort för den förkristna religionen. Namnet *Hov*, som i Hovsgatan, vittnar om att en tempelbyggnad troligen har stått på platsen, inte långt från nuvarande domkyrka.

Det dröjde ytterligare några hundra år innan Härnösand blev stad. Under medeltiden var *Hernesundh* en fiskeby och en marknadsplats. Den första skriftliga uppteckningen är från 1374 då ärkebiskopen Birger Gregorsson gör ett besök. Ytterligare dokument avslöjar att konungamakten ville

kontrollera handeln vid de norrländska kuststäderna. Kungen tvingade bönder att bosätta sig permanent i staden, för att den skulle räknas som stad. Ingen stad ingen handel, sa kungen.

Så småningom löste sig tvisterna mellan allmogen och kungen och staden fick sitt stadssigill 1586 och en borgmästare 1587. Efter hand fick Härnösand en befolkning med hantverkare och handelsmän. En bebyggelse som anstår en stad tog form. Det fanns ännu ingen stadsplan och stränderna kantades av sjöbodar.

Staden drabbades av flera stora bränder. Vid det ryska överfallet 1721 brändes hela

staden ner, liksom de flesta byarna längs Norrlandskusten. Staden byggdes upp igen som den var. Omkring 1790 tillkommer ett par stenhus, residenset och den nya gymnasiebyggnaden. Gymnasiet var det enda norr om Gävle. Vid denna tid, 1772, fick stiftet en biskop i Härnösand. I stiftet ingick även Västerbotten och Norrbotten. Länsstyrelsen inrättades 1778 och Härnösand blev förvaltningscentrum för både Jämtland och Väster-norrland.

Riksintresset berör huvudsakligen 1700- och 1800-talet, men arkeologen i mig vill gärna teckna en bakgrund och jag börjar

med en berättelse om forntiden.

Vi som arbetat med denna skrift är Björn Grankvist som är fotograf och jag, Lars Göran Spång, som skrivit texter och tagit fram underlag. Vi vill följa tankegångarna med att utnämna Härnösand som riksintresse, och dela med oss av våra intryck av kulturmiljöerna, människorna och livet. Härnösand är vår hemstad och vi är subjektiva. Förhoppningsvis lyckas vi ändå med att hålla en professionell distans, så att det nationella perspektivet kommer till tals. Vi rör oss trots allt i ett riksintresse, en miljö som angår hela Sverige.

Före staden

Härnösand bär på många berättelser, lika många som själar. Några berättar gärna om forntiden, innan Härnösand blev stad. Kan man finna en orsak till att Härnösand hamnade just här? Har det funnits tendenser till centralisering redan under forntiden? Vi träffar Lars Högberg och Peter Persson på biblioteket för att höra deras berättelse.

Lars (sittande) har i många år studerat och illustrerat Härnösands historia. Han var innan sin pension anställd på Bryggans arkitektkontor. Peter är arkeolog och har många år arbetat på länsmuseet och på länsstyrelsen. De har båda vuxit upp i Härnösand och fängslats av stadens forntid.

Lars är bland annat guide på stadsvandringar. De startar vid stadsparken som för två tusen år sedan var havsstrand.

– Jag utgår från att det var här de första nybyggarna landade. Det fanns en bra strand här då. Man tog sig upp på höjden vid Sjöbefälsskolan och etablerade gården *Hov* på 500-talet, berättar Lars.

Ortnamnsvetare brukar förknippa namnet *Hov* med ett religiöst centrum där det också fanns en särskild byggnad för kulten. Sjöbefälsskolan är nu Mittuniversitetets lokaler ovanför Sambiblioteket. Där fanns en stor gravhög som kallades Jungfrugraven. Ett kastell byggdes ovanpå gravhögen, men på 1800-talet var både kastell och gravhög utplånade. År 1877 byggdes Navigationsskolan på platsen. Den gamla skolan revs på 1960-talet

för att ge plats åt den byggnad som står där idag.

– Sedan går vi mot kyrkogården och skylten *Tänk på döden*, fortsätter Lars. Där har en storhövding legat i en storhög år 1000. Nästa station är medeltiden och vi går till simhallen, där det fanns ett hamnläge som sedan blir marknadsplats. Ärkebiskopen Birger Gregorsson gör ett besök och nämner Härnösand i ett dokument från 1374.

Biskop Gregorsson benämnde platsen, *Hernesundh*, i skrift. Peter Persson tror att det är det ursprungliga namnet på Härnösand, där *sund* med tiden omvandlats till *sand*. Lars tror att namnet *Härmö* har fått namn efter fruktbarhetsgudinnan Freja, som ibland kallades *Häm*.

– I Mälardalen finns flera platser med namnet *Härnevi*. Alla ligger vid en kungsgård, säger Lars.

Under medeltiden var stormännen som bodde på kungsgårdarna konungens ställföreträdare. Vissa historiker anser att stormän bodde på dessa gårdar redan under forntiden. Närmaste kungsgård låg i Norrstig i Säbrå socken, *Nordhstigher* i *Syoboradh*. Gården omnämns i Hälsingelagen från 1320-talet. Norrstigen, som var huvudled till lands under medeltiden, passerade alltså inte Härnösand. Förmodligen flyttade centralorten från Härnösand till Norrstig vid Älandsbro under medeltiden, kanske för att kommunikationerna var bättre där.

Peter är övertygad om att Härnön var ett betydande centrum i förkristen tid. Många ortnamn såsom *Gådeå* (godens å) och *Hovsjorden* tyder på en livaktig förkristen kult.

– Tyvärr har ortnamnsforskarna inte ägnat ortnamnet *Härnö* någon djupare analys, konstaterar Peter.

Peter har skrivit flera artiklar om forntidens centralorter. Härnösand var, enligt Peter, en av dessa. Förutom ortnamnen vittnar de stora gravhögarna, som en gång fanns på Härnön, om att en betydande elit höll till här.

Korsmässomarknaden i Härnösand har

nämnts av Erik Dahlberg 1690, men en handelsplats har funnits här långt tidigare.

Peter och Lars har upptäckt att gravhögarna i Tullportsparken har varit betydligt fler än de tiotals som är synliga idag. Det finns gamla uppgifter om ett trettiotal gravhögar i och utanför *Räntmästarens hage*. När Lars och Peter lyckades identifiera hagen på en gammal karta visade det sig att gravfältsområdet var bland de största i länet.

– Allt tyder på att Tullportsparken var en samlingsplats, kanske marknadsplats, redan på 400-talet, säger Peter.

Härnösand på 1860-talet.

En stads planer

Flera forskare har följt Härnösands utveckling genom att studera de stadsplaner som upprättats genom åren. Rolf Näslund har redovisat sina resultat i boken *Studier i Härnösands bebyggelsehistoria 1585-1800-talets mitt* (1980). En bok som jag har haft god användning av för att få reda på stadens historia.

Härnösands äldsta karta är från 1637. Den upprättades samtidigt med andra stadskartor

i Sverige för att kungen skall kunna få en bild av vilka städer som behövde förbättras. Ambitionen var att städerna skulle underordnas en rutnätsplan, vilket var på modet den tiden. På kartan framgår att det inte fanns någon broförbindelse med fastlandet. Kronholmen och Mellanholmen var då små holmar, bebyggda med sjöbodar. På Mellanholmen fanns *Gävle-bodar*. Fiskare från Gävle hade fiskerätt här.

Härnösand fick stadsrättigheter 1587, varvid stadens borgare fick rätt att bedriva handel. Staden inhägnades med tullstaket och försågs med tullhus. En bom reglerade sjötrafiken. På fastlandssidan låg tullhusen, vilket namnet Tullporten minner om. Staden hade två torg. Förutom Torget, som ännu idag är i bruk, fanns *Bondtorget* i norr. Det finns inte längre kvar, men vid en arkeologisk utgrävning på 1980-talet hittade arkeologerna rester av torgets kullerstenar.

Ett vattendrag genomkorsade staden. Två broar behövdes för kyrkobesökare och trafikanter till Östanbäcken. Namnet Östanbäcken får här sin naturliga förklaring - staden öster om bäcken. Vattendraget var säkert en viktig pulsåder vid denna tid. Där fanns färskvatten och avlopp i ett.

Solan är markerad vid kyrkan men gymnasiet var ännu inte inrättad. Det skulle dröja ytterligare tolv år innan staden fick ett gymnasium, men planerna fanns redan. En barnskola finns omskriven redan på 1590-talet, men det är oklart om den var belägen på denna tomt.

Karta från 1637.

En karta några år senare, upprättad 1640 av lantmätaren Jacob C Steenklyft visar ett större område runt staden. Stadskartan är samma som föregående men tullstaketet saknas. Den långa texten i kartans mitt berättar att borgerskapet hade sina *badstugor, phörten och stolpherbergen* där. Steenklyft upprättade även en karta över Härnösands omgivning 1646. I den framgår det var gårdar och vägar var belägna. En stig mellan Säbrå och en gård i trakten av Tullportsparken tycks ha varit

viktig. Härnösand framstår i kartan som en avsidet ort, om än med en monumental arkitektur.

Kartan från 1699 är mycket detaljerad. Den har använts i flera sammanhang för att rekonstruera Härnösands stadsbild innan de ryska styrkorna brände ner staden 1721. Märkligt nog kom staden att se nästan likadan ut efter det ryska anfallet. Även om hela Härnösand var ödelagt vidhöll invånarna sina tomtgränser.

Vid 1800-talets mitt har Härnösand fortfarande gator som följer strandlinjen i ett oregelbundet mönster. Några rätlinjiga förändringar lyckades ändå de styrande i staden att genomföra. Trädgårdsgatan och Norra Kyrkogatan är resultat av 1768 års stadsplan. Den nya domkyrkan ligger i linje med dessa gator. Kronholmen har blivit något större som en effekt av landhöjningen. Där fanns nu ett stort skeppsvarv. Platsen för nuvarande Nybron är markerad som *båttled*. Ännu dröjde det några decennier innan Nybron byggdes och den karaktäristiska stadsbebyggelsen utmed Nybrogatan.

Skolstaden

Våren är studenternas tid. Staden fylls av liv inför skolvslutningar och examen. St Petri logen är fullbokade för baler. St Petri Orden startades av borgare i staden på 1840-talet. Medlemmarnas intresse var bland annat fritidsfiske och jakt. Senare ägnade sig orden åt välgörenhet. Huset som de uppförde 1871, har blivit hela stadens vardagsrum, föreningslokal och festvåning. Björn och jag var där när Ida Skogström var på bal inför sin studentexamen. Hon har just avslutat ekonomiprogrammet på gymnasiet. Ida har arbetat i studentkommittén som organiserat kvällens bal.

– Vi ordnar så att alla studenter ska ha så roligt som möjligt, med event och balen, som vi har planerat hela året egentligen. Jag startade upp det hela så att alla kom till sin rätt. 216 studenter räknade vi till i början av året.

Ida har vuxit upp i Härnösand och jag undrar om hon kommer att bo kvar här?

– Jag kommer nog att flytta tillbaks, men jag kommer att plugga vidare i Umeå. Jag har sökt juristprogram och stadsbyggnadsprogrammet. Men det är svårt att veta vart det leder. Det finns bara möjligheter. Även i Härnösand. Härnösand är en fin stad tycker jag. Jag älskar Härnösand.

Jag frågar om hon vet något om byggnaden som vi är i och känner mig som en historielärare.

– Jag vet ju att den är gammal och anrik. Jag har varit här många gånger på Väggiavägg, restaurangen i huset, och på välgörenhetsgallan som var i fjol. Vid ett senare tillfälle tog jag emot ett pris som vi fick av en stiftelse på logen. Priset gick till föreningen *Just idag är jag stark*.

Härnösand har ett förflutet som utbild-

ningscentrum i Norrland. Gymnasiet inrättades 1650, som i de flesta stiftsstäder. Det första gymnasiet inrättades i Västerås 1623. Gävle tog över Stockholms gymnasium 1668, men fram till dess var Härnösand enda gymnasiet i Norrland. Gymnasiet, tillsammans med domkyrkan, utgjorde kärnan i Härnösands tvåhundraåriga ställning som kulturellt centrum. Andra utbildningar drogs till Härnösand, så som dövstumskola, sjöbefällsskola och folkskollärarutbildning. Många såg framför sig att staden, i konsekvensens namn, skulle bli en universitetsstad, men när den frågan kom upp vände trenden.

Det första gymnasiet var en tvåvåningsbyggnad som tre pojkar tände eld på 1714. Branden spred sig söderut utmed Storgatan och förstörde 25 gårdar. Bitterheten var stor, för fyra år tidigare hade en ännu större stadsbrand härjat. Pojkarna dömdes till att brännas levande, men domen verkställdes inte. Kanske bleknade hämndlystnaden eftersom det fanns mycket annat att tänka på. Sverige var i krig. En värre katastrof drabbade invånarna, när hela staden brändes ner av ryska trupper 1721.

Staden reste sig ur askan. Gymnasiet fick en ny utformning som liknade en herrgård med säteritak. I flyglarna inhystes trivialskolan och domkapitlets lokaler. *Trivial* (efter latinets *tre - väg*) syftar på att tre ämnen skulle ingå i undervisningen, grammatik, retorik och logik.

Brandmyndighetens syneprotokoll beskriver byggnaderna ganska noggrant. Mitt på gymnasiets tak fanns ett klocktorn. Ingången

till gården var en rikt utsmyckad portal och runt gården fanns ett plank. Byggnaderna var av timmer. Efter några år fick fasaderna rödfärgad träpanel.

Fyrtio år senare ansåg biskop Kiörning att skolan behövde en ny byggnad av sten. Det tog några år innan planerna kunde förverkligas. Det gamla gymnasiet revs för att ge plats åt en byggnad som kom att bli Härnösands märkligaste.

Arkitekten Olof Tempelman, professor och senare hovarkitekt, gjorde en ritning i samma stil som residenset. Han arbetade med båda byggena samtidigt men gymnasiet fick den märkliga rotundan som tillägg. En arkitektonisk utmaning som saknar motstycke i Sverige. Gustav III förespråkade den nyklassiska stilen både här och på sina egendomar Haga och Drottningholm där Tempelman ritade flera byggnader.

Ett år efter invigningen av den nya gymnasiebyggnaden (1792) upphörde en epok när Gustav III blev skjuten på en bal och senare dog av sviterna. Adeln var missnöjd med den

enväldige härskaren.

Den väl tilltagna gymnasiebyggnaden rymde både gymnasium och domkapitel, som hade lokaler på övervåningen. Men år 1892 var utrymmena för små och skolverksamheten flyttade till det nybyggda *Högre allmänna läroverket*, nuvarande Landgrenskolan. Kommunen köpte sedan Tempelmans gymnasiebyggnad.

Härnösand fick under 1800-talet en allt mer central roll för olika utbildningar. Sjömansutbildningar var sedan gammalt knutna till rederier, men statsmakten bestämde på 1840-talet att särskilda navigationsskolor skulle inrättas. Härnösand blev den enda ort norr om Gävle som hade sjökaptens- och styrmansutbildningar. Kommunen fick bekosta lokalerna och i början var skolan inhyst på olika ställen i staden.

Under 1870 talet var eleverna så många att stadsfullmäktige beslöt att navigations-

skolan skulle få ett eget nytt hus på Kastellbacken. Där fanns tidigare ett kastell. Den pampiga Sjöbefälsskolan såg sina sista dagar på 1960-talet då byggnaden revs för att ge plats åt högskolans lokaler. År 1985 lades sjöbefälsutbildningen ner men kvarteret har kvar namnet Sjöbefälsskolan.

Kiörningsskolan är det första monumetet som möter resenärerna som kommer via E4 söderifrån. Skolan byggdes efter att Oscar II undertecknade en lag om dövstumsundervisning (1889). Landstinget hade tjugo år tidigare beslutat att döva hade rätt till undervisning. Ett hus, som fortfarande står kvar på Norra Kyrkogatan 25, byggdes för ändamålet. I och med den nya lagen enades landstingen i de fyra nordliga länen om att Härnösand skulle ordna all dövstumsundervisning. En ny skolbyggnad behövdes för 150 elever. Förutom lärosalar skulle där finnas bostad för både elever och lärare, gymnastiksal, matsal,

badrum, skomakarverkstad, tvättstuga och tjänstebostäder.

Uppdraget att rita huset gick till Herman Holmgren som även ritade dövstumskolorna i Gävle och Växjö. Hans mest lovordade arbete var emellertid Universitetshuset i Uppsala. År 1895 kunde de första eleverna flytta in i skolan. Bakom skolan finns en liten stenbyggnad som inrymde vaktmästarbostad och elektricitetsverk. Härnösand var först i Sverige med kommunalt elnät 1885 för gatubelysning, men skolan hade egen elförsörjning.

Dövstumskolan blev med tiden förstatligad (1938) och skolbyggnaden var vid den tiden sliten. Det fanns stor risk att verksamheten skulle flytta till Gävle, men efter kommunens påtryckningar beslöt staten att bygga en ny skola i Härnösand, nuvarande Kristinaskolan.

Jag söker upp Dan Jonsson för att höra om undervisningen på Kristinaskolan. Jag behö-

ver inte gå långt. Dan arbetar på min arbetsplats som museiassistent. Han är uppvuxen i Holmsund. Familjen flyttade till Härnösand för att Dan skulle kunna gå på Kristinaskolan

– Min hörselnedsättning upptäcktes redan under spädbarnstiden, men jag hörde ändå relativt bra fram tills jag var i 5-årsåldern då min hörsel plötsligt försämrades avsevärt. På den tiden så hade min familj en så kallad hemvägledare som hjälpte till med frågor kring min hörsel. När min hörsel försämrades så diskuterade mina föräldrar med hemvägledaren om hur man skulle tänka kring min skolgång. Det fanns en skola i Umeå som hade en klass med hörselskadade elever, men mina föräldrar bestämde att Kristinaskolan var det bästa alternativet för mig. Så vi flyttade ner till Härnösand hösten 1991.

Jag undrar hur skolan skilde sig från andra skolor.

– Jag tror inte att skolmaterialet skilde sig så mycket från en vanlig skola, utan det var nog mycket pedagogiken. På Kristinaskolan hade man stora lärarresurser så eleverna fick mycket hjälp och stöd utifrån sina egna förutsättningar. Två lärare per klass var mer regel än undantag, oavsett elevantal. Eleverna kom från hela Norrland. En del elever hade flyttat hit med sina familjer, medan andra elever bodde på hem. Jag minns en elev som bodde i Pajala. Han hade Sveriges längsta skolväg.

Bland alla språk som talas i Härnösand är ett språk teckenbaserat. Numera har tekniken med sms och internet gynnat människor med hörselnedsättning enormt mycket, men teckenspråket är ett språk som även kan användas i mobilens kamera. Dan har däremot fått tillbaka sin hörsel och använder sällan teckenspråk.

– När jag var drygt 20 år så började man diskutera om man skulle sätta in ett cochlea-implantat, vilket gjordes år 2009, så jag har haft det i drygt 5 år nu.

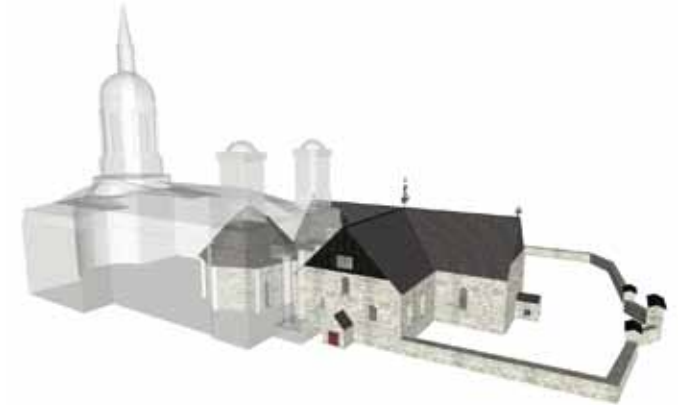
Domkyrka i förändring

År 1589 blev Härnösand egen församling. En stenkyrka byggdes där nuvarande domkyrka står. Från början var Härnön annex till Säbrå socken. Ett träkapell fanns någonstans vid Kapellsberg. En medeltida mässhake, prästens mantel från den katolska tiden, har omsorgsfullt bevarats och finns numera på Historiska museet i Stockholm. Förmodligen har den använts i kapellet vid Kapellsberg.

När stiftet inrättades 1647 utvidgades kyrkan flera gånger, och till slut fick allt rivas för att ge plats åt den nuvarande domkyrkan. En ny domkyrka hade då diskuterats i kyrkorådet sedan 1777. Först sjuttio år senare fanns det en ritning som stiftet var nöjd med.

Arkitekt var Johan Hawerman som då var relativt ung (30 år) och det ovanliga uppdraget blev en ny erfarenhet för honom. Johans yngre bror Ludvig gjorde några ändringar enligt önskemål från byggnadskommittén. Johan Hawerman blev efter domkyrkobygget flitigt anlitad för andra kyrkobyggen i Sverige.

Domkyrkan ligger mitt i staden nästan på dess högsta punkt. Kyrkan har nyligen renoverats invändigt. Den har också fått en tillbyggnad. Nu är domkyrkan verkligen en sevärdhet med sin lyster. Jag frågar mig ibland vad som utmärker denna kyrka i förhållande till övriga svenska domkyrkor. Andra har nog ställt sig samma fråga. Det har florerat rykten om att Härnösand är ensam om att ha en vit

domkyrka. Så är det inte. Svenska kyrkan gör gällande att domkyrkan är en av Sveriges förnämsta nyklassicistiska byggnader, vilket nog många invänder sig mot. I Wikipedia läser jag att domkyrkan är den minsta i Sverige, vilket kanske stämmer. Riksintresse för sin litenhet! Det kanske är ett utmärkande drag för hela Härnösand? Den lilla staden med stor historia.

Jag tror inte domkyrkan behöver framhäva något särskilt för dess arkitektur. Kyrkan är en upphöjd juvel mitt i staden och en praktfull konsertsal med ett generöst utbud av fin musik för en både kyrklig och sekulär publik. För en tid sedan ordnade domkyrkan en mässa med technomusik. Johanna Janzon Wikström höll i trådarna. Johanna är präst

i domkyrkoförsamlingen med inriktning på familjefrågor. Vi träffar henne för att höra om hennes vardag. Jag berättar att jag läste om Technomässan.

– Det var ju en mässa med seriöst budskap. Det var inte meningen att det skulle bli ett jippo. Tanken var att visa på möjligheten att vända sig till ungdomar, säger Johanna.

Johanna är uppvuxen i Värmland och Nyköping. Hon studerade i Lund och var en tid i Göteborg. Modern är från Jämtland och hon var en bidragande orsak till att Johanna valde att flytta till Norrland.

– Under utbildningen i Lund fanns det olika stiftsgrupper som man skulle knyta sig till. Härnösand och Luleå hade en gemensam grupp som verkade ha jättekul, så då anslöt

jag mig till dem. Därför hamnade jag i Härnösand.

Hur är det att vara kvinna och präst idag, frågar jag.

– Det är ingen fråga om vara eller icke vara idag. Svenska kyrkan ska inte viga präster som motsätter sig kvinnliga präster, och nu är det femtio år sedan...

Jag inflikar att frågan ibland dyker upp idag också.

– Det kan finnas äldre präster som är motståndare men jag har aldrig stött på det. Härnösand är ett kvinnovänligt stift och har en tradition att falla tillbaks på. Sveriges första kvinnliga präst vigdes ju i Härnösand.

Den 10 april 1960 vigdes Ingrid Persson i domkyrkan i Härnösand. Samma dag vigdes två kvinnliga präster även i Stockholm. En klausul om att präster inte behövde utföra något som stred mot den egna övertygelsen, hindrade däremot kvinnliga präster från att utföra sitt ämbete. 1982 beslöt kyrkomötet att stryka klausulen.

Idag är det fler kvinnor än män som går prästutbildning. Nu har vi i Sverige en kvinnlig ärkebiskop och Härnösand har en kvinnlig biskop, Eva Nordung Byström. Hon har nyligen efterträtt Härnösands första kvinnliga biskop, Tuulikki Koivunen Bylund. Jag inser att jämställdheten har kommit långt inom Svenska kyrkan.

En mer brinnande fråga för Svenska kyrkan på senare tid är om präster ska viga par av samma kön. Svensk kyrkan beslöt 2009 att tillåta samkönade äktenskap, men präster som motsätter sig kan avstå, liksom i klau-

sulen i kvinnoprästfrågan tidigare. Domkyrkoförsamlingen har tagit ställning genom att lägga in en regnbågsmatta i mittgången. Vid invigningen sa Mark Leewengood, *Härnösand har den minsta domkyrkan men det största hjärtat*.

Jag fick en stund med Eva Nordung Byström för att höra mer om Svenska kyrkans framtida utmaningar. Frågan var inte ny för henne. Svenska kyrkan har blivit en kyrka som är bunden av sina traditioner, men inte bunden av dem, skriver hon i en text som publicerats inför biskopsvalet.

Jag frågar om det finns en konflikt i att vara inkluderande och att samtidigt var exkluderande i sin trosuppfattning.

– Om vi har ett budskap om kärlek till vår nästa. Då kan man ju inte vara exkluderande på något sätt. Jag kan säga att jag tror inte som du men jag respekterar din tro. Om jag missunnar någon att finna andra svar på existentiella eller andliga frågor än mina så betyder ju det att jag inte tror att Gud kan handla i egen kraft, men han är ju mycket större än mitt förstånd. Jag skall vara en god medmänniska. Tro lever man. Man predikar inte tro.

Vad skiljer en domkyrka från en församlingskyrka? undrar jag.

– Egentligen ingenting för det är ett gudstjänstrum. Men eftersom den ligger i stifts-staden så blir den en samlingspunkt för hela stiftet med jämna mellanrum. Ordet kyrka betyder det som tillhör Herren och beskriver egentligen gemenskapen mellan alla människor i hela världen som bekänner sig till den

kristna tron. Ett kyrkorum behöver dessutom inte vara en byggnad. Det kan vara en samlingsplats, en stubbe i skogen eller ett kapell. Det finns en bibeltext som jag brukar citera: ”Gud bor inte i hus som är gjorda av människor. Gud finns överallt”.

Jag undrar vad Eva skulle vilja förändra i domkyrkan.

– Jag känner till den för lite, men den är ju nyrenoverad och har fått en tillbyggnad för körövningar och så. En hel del kyrkor har behov av samlingsrum för kaffe och samvaro

i kyrkolokalen, istället för att vara hänvisad till ett annat hus. Det finns kyrkor i landet där man lyckats komma överens med kulturminnesansvariga på länsstyrelsen om att utnyttja ett utrymme i kyrkan för samvaro på ett varsamt sätt. Det skulle jag vilja se mer av.

Går det inte att kombinera, frågar jag, att ha kvar historien och bedriva verksamheten?

– Jo, naturligtvis. Jag är väldigt intresserad av historia. Det ska vi inte tappa bort. Men ibland känns det som att historien som varit i våra kulturminnesmärkta kyrkor efter 1940 inte räknas. Om hundra år kommer folk att undra vad som hände efter 1940 i våra kyrkor. Det ska finnas år i kyrkan från alla tider. Förut har kyrkor byggts om och till, och då har funktionen varit viktigare än historien.

Kyrkor byggda före 1940 lyder under kulturmiljölagen och får inte ändras utan länsstyrelsens godkännande. Varken exteriört eller interiört. Ett mycket strängare skydd än lagen som skyddar riksintressen. Många konflikter uppstår när församlingar inte kan använda sina kyrkor, och ändå måste bära kostnaderna. Eva vill se en förändring:

– Jag skulle önska att staten valde ut ett antal kyrkor som representerade olika byggnadsstilar och epoker, och att dessa bevaras som de är. Resten borde vi få göra vad vi vill med.

Författarstaden

– När nu en resenär nalkas denna heliga mark, anar han föga om ens något av allt, vad denna skålformade trakt rymmer av patetisk historia och komiska intermezzon. Och ändå har denna trakt en historia, mer dramatisk än de flesta småstäder i riket. (Ludvig Nordström, Norrlands Athén, STF:s årsbok 1920)

Många miljöer i Härnösand har fått samtids-skildringar av författare med rötter i staden. Murberget har gjort en sammanställning för ett skyltprogram med förslag på platser som skildrats av författare. Bland författarna

nämns, förutom Ludvig Nordström, Birger Sjödin, Bertil Malmberg, Elias Sehlstedt, Alf-hild Agrell, Olof Högberg och många fler. Jag undrar hur jag ska välja i detta enorma material. Vad ska jag läsa för att få en levande bild av livet i gamla Härnösand? Jag tar en genväg och ringer upp Isabella Josefsson som nu har flyttat till sitt barndomshem utanför Borås. Isabella har under sin tid som bibliotekarie på länsbiblioteket i Härnösand skrivit biografier om flera författare från länet, många med anknytning till Härnösand. Jag frågar vad hon gör just nu.

– Ja, precis innan du ringde så skrev jag en artikel om Ludvig Nordström och politiken. Vi har ett medlemsblad som kommer ut fyra gånger om året, och jag är redaktör. Ibland måste jag skriva själv och nu inför valet skrev jag om hur Lubbe svängde från vänster till höger och till vänster igen. Tidskriften *Ludvig* ligger på nätet sedan några år.

Ludvig Nordström blev rikskändis och ”Lubbe” med svenska folket efter sina radioprogram 1938, *Med Ludvig Nordström på husesyn*. Reportagen byggde på resor genom svenska landsbygden från Skåne till Norrbotten. Lubbe beskriver själv sitt reportage som en *kartläggning av Sveriges kamrar och kök, skafferier och garderober, dass och sopor och löss*. Reportagen publicerades sedan i boken *Lort-Sverige* och blev upptakten till en helt ny bostadsstandard för svenska hem.

Isabella är sekreterare i Ludvig Nordström sällskapet som skapades av lärare på Mittuniversitetet. Sällskapetets syfte är att främja intresset och studier om författaren. I medlemsbladen finns många artiklar som sätter honom i ett sammanhang som få känner till. Ludvig Nordströms alter ego Tomas Lack och hans Öbacka, som var tacknamn för Härnösand, beskriver en pojkes stormiga uppväxt med en despotisk far med lynnigt temperament. Det är förvisso fiktion men många stycken är självbiografiska. Familjen var bland de rikaste i staden, med tolvrumsvilla och tiotalet tjänstefolk. Under tonåren föll tillvaron samman när fadern gjorde konkurs. Året efter miste Ludvig sin bror som dog i leukemi, endast sex år gammal.

Isabella har valt ut några citat i sin beskrivning av Ludvig Nordströms liv och gärning:

När jag nu tänker på staden Öbacka, en liten oansenlig stad med en kyrka, många och gamla träd, små hus och vanliga människor, då tycker jag mig just se, hur den osynliga staden svävar som ett moln över taken; och i den osynliga staden synas ansikten, som jag känner igen. (Borgare, 1909)

I denna enkla mening tycker jag Ludvig Nordström fångar in mycket av stadens själ. Småskaligheten och ett tungt moln av historia och stora namn. Än tydligare ger Ludvig Nordström uttryck för den osynliga stadens moln i en artikelserie som Isabella samlat i ett häfte med namnet *Det döda Härnösand*. Artikelserien publicerades i Västernorrlands Allehanda och utgår från vandringar på kyrkogården bland alla prominenta herrar i staden som ligger begravda där.

Ludvig Nordström var under sin tid på Västernorrlands Allehanda mycket intresserad av Härnösands stadsmiljö. Han studerade gamla stadsplaner och engagerade sig i frågan om nya planer för staden. I en artikelserie under rubriken *Gator och hus*, framhäver han värdet av att Långgatan och Östanbäcken följer terrängen. Han är också förtjust i Nybrogatan, stadens förnämsta gata, men tycker att det sämsta är, *att det klumpiga och i sin groteska fulhet sällsynta tingshuset skall ha sin plats där*.

–Då jag gick i centrum, säger Isabella, utmed Trädgårdsgatan och Nybrogatan kom jag ibland att tänka på Lubbes kreativa beskriv-

ning av husen där:

Vi har fått Sparbankshuset, som en arkitektonisk elefant, Stadshotellet, vars portalkolonner symboliskt vrider sig i smärta... det puckelryggiga biskopshuset med huvudet mellan axlarna, Hus-hållningssällskapets nya hus, långt i synen över hur gräsligt det är och med ett ensamt tragiskt öga mitt i pannan som en homerisk cyklop... (Härnösandsbref, 1903, i LUDVIG 2005:4)

Jag frågar Isabella vilka favoriter hon har bland kvinnliga författare med anknytning till Härnösand, t.ex. Alfhild Agrell, Maj Olsson och Eva Neander?

– Eva Neander är lite speciell. Hon bodde för övrigt i min hemtrakt Borås också. Hon var i tioårsåldern när hon lämnade Härnösand. Jag har läst nästan allt av henne. Maj Olsson är ju från Nyland, men hon gick i flickskolan i Härnösand. Hennes bok *Cell mot norr* utspelar sig kring länsfängelset i Härnösand. Men jag är mest förtjust i Pelle Molin och Bertil Malmberg. Pelle Molin försökte ta studenten i Härnösand och sen skrev han i Härnösands Posten. Dom kallade honom för latoxe. Och han kallade Härnösand för *Alla brackors förlovade landsmetropolis*.

Eva Neanders livsöde är sorgligt. Hon tog sitt liv vid 29 års ålder, men hennes minne av sin barndom på Mellanholmen är ljus. Isabella har valt att citera en text ur artikeln *Kaleidoskop*:

Jag tror aldrig, att jag kommer att bli färdig med min barndomsstad. Min far dog innan jag börjat skolan, efter något år gifte mor om sig och vi kom

därifrån. Men det är som om jag ville förflytta allt, jag efteråt upplevt, till den där norrländska staden med sitt residens och sin domkyrka, sina lustiga små skjul, svängbron över kanalen och sin hamn, där man kunde sitta och stirra ut över vattnet i timmar ... uppkrupen på en sillkagge eller en annan lämplig utsiktsplats.

Dagens litteratur har Tim Falbe uppsikt över. Han driver bokhandeln i staden. Vi träffar honom mitt i julruschen på morgonen innan affären har öppnat. Den ligger strategiskt mitt i centrum i Prismahuset. Tim har tagit fram en klenod.

– Jag tog fram den här, säger han. *Borgare* av Lubbe Nordström. Den finns inte i nytryck. Jag fick tag i den tack var kontakter i Småland. På sidan två nämns Öbacka för första gången.

Vilka författare är aktuella idag, som har anknytning till Härnösand?

– De jag kommer på nu är Annika Sjögren, Hans Forsell, Bertil Malmberg, Unni Agrell, Torbjörn Kvist. Det är ofta det som listas i topplistor som säljer. Vi har ett stort lager, men vi vill inte ha bara bokryggar i hyllorna, så vi har ett urval som vi tror härnösandsborna vill ha. Nobelpristagaren hade vi t.ex. och när pristagaren blev offentliggjord tog boken slut på en timme. Men vi har ju själva favoriter och jag är inte förtjust i deckare. Jag är mer för historia och romaner, historiska romaner i synnerhet. Min favorit just nu är Carlos Ruiz Zafón. Han kan måla bilder i huvudet på en. Nu i höstas kom *Marina*, den är så häftig!

Jag antar att du läser allt som kommer ut,

säger jag.

– Jajamänn... Skämt åsido, varje år kommer ca 4500 titlar ut i Sverige. Ungefär 10 procent utgörs av topplistor, alltså populära titlar av olika slag som står för hälften av försäljningen. Ca 20 procent av titlarna säljs inte alls. Mycket skjutsas fram och tillbaks. Vi har ju fördelen av att ha returrätt. Det som inte säljer kan vi lämna tillbaks.

Tim älskar sitt jobb. Han skojar om att han är invandrare, kom till Falbygden från Norge som sexåring. Tim flyttade till Härnösand för över trettio år sedan och började på bokhandeln då Bosse Röstberg ägde den. Röstberg sålde den sedan till Akademibokhandeln men till sist köpte Tim och hans fru Annika bokhandeln. Efter några hundår går nu verksamheten runt.

Kommer inte digitala böcker att utgöra ett hot mot verksamheten, undrar jag.

– Internet-handeln har tagit stora marknadsandelar, men nu planar det ut. Vi kan inte slå nätpriserna, för vi måste också betala lokal m.m. I USA utgör e-böcker 30 procent men det håller också på att plana ut. Tekniken med s.k. vattenmärkning av böcker är

inte färdig än. Ljudböcker ökar i stället. Där märker vi en ny kundkrets, och det är chaufförer. De byter ljudböcker sinsemellan.

Jag undrar om Tim skulle vilja att bokhandeln var kvar i ett kulturhistoriskt hus?

– Bokhandlare har ofta en gammal historia och det vore naturligtvis bra om man kände vingslagen i huset. Härnösand fick sin första bokhandel 1843, och sen har det varit samma bokhandel med olika ägare. Jag tog fram en bok här. Det är en religiös skrift, *Bibliska andaktsstunder*. Den är tryckt av boktryckare Johansson 1858. Han startade Härnösands första bokhandel. Föregående innehavare till vår bokhandel kan ha hållit i den här när den var ny! Jag letar efter ett fint bokskaup att ha sådana här rariteter i.

Den gamla bokhandeln låg vid Köpmangatan och hade en ståtlig entré med kolonner. Byggnaden flyttades till Murberget 1940, men tyvärr brann den ner fem år efteråt.

– Det häftigaste hade varit att sälja den nyaste romanen i det äldsta huset! avslutar Tim och skyndar vidare till väntande kunder som ska julhandla.

Förvaltningsstaden

Ludvig Nordström tyckte inte om det gamla Tingshuset vid Nybrogatan. Han liknar det vid en buffel. Han skrev sitt omdöme 1903, då Tingshuset höll på att byggas. En samtidsreaktion som kan liknas vid den debatt som nu är aktuell i Härnösand, om ett nytt hotell vid Simhallen. Tingshuset är ett tidigt exempel på jugendarkitektur, som tydligen Ludvig var främmande inför.

Gamla tingshuset är en av stadens många förvaltningsbyggnader. Men tingsrätten

har flyttat ihop med Förvaltningsrätten till mer ändamålsenliga lokaler vid Backgränd. Gamla tingshuset stod tomt i många år, men nyligen har Calle Lundqvist köpt fastigheten. Han har fullt upp med att renovera och inreda för sina nya hyresgäster, Johannesbergs vårdcentral. Vi fick några minuter av honom för att höra om hans intresse för gamla hus. Han har förvärvat en hel del.

– Jag har haft 40 men nu är jag nere i 25 sådär, säger Calle. Det är både gamla och nya, men jag gillar gamla hus. Jag tycker det är kul när det är lite opraktiskt. Jag brukar jämföra med diken och bäckar. Det rinner rent vatten i en bäck. I tingshuset är det en utmaning att hitta lösningar som fungerar, men jag får förklara för hyresgäster att det inte kan bli perfekt.

Björn och jag ser oss omkring och fascinerar oss över att nästan allt är kvar från tingsrättens sista tid på 1970-talet. Huset har fått tillbyggnader ett par omgångar och rättssalen är flyttad. Någon byggnadsminnesförklaring

har inte varit aktuell. Jag undrar hur mycket som kommer att vara kvar av interiören?

– En vårdcentral har rätt många bestämmelser som måste följas. Kakelugnarna blir kvar. Rummet med runda väggar var besvärligt. Det har jag räknat bort i kostnadsberäkningen, men nu har hyresgästen kommit på en bra användning.

Jag frågar vilket av hans hus han gillar bäst.

– Nordbanken huset. Det lyser upp torget, och Wikmanska huset (på Mellanholmen). Det räcker inte med ett vackert hus. Det måste vara bra läge också. Det har Wikmanska huset. Tingshuset likaså. Överlag tycker jag att Härnösandsborna borde vara mer rädd om sina miljöer. Speciellt Kronholmen. Jag har bott där i 14 år. Det är ett kul område. Där finns en Kronholmsanda. Alla har koll på varandra.

Stadens regionala och nationella förvaltningar är idag många. Landstinget, Länssty-

relsen, SIDA, Mittuniversitetet, Trafikverket, Kriminalvården, Härnösands stift, Murberget Läns museet Västernorrland, Förvaltningsrätten, Länsbiblioteket, Riksarkivet. Det finns säkert fler som jag inte kommer på. Några har flyttat eller upplösts, exempelvis Centrum för flexibelt lärande (2007), och som sagt, Mittuniversitetet som är på väg bort (2015). Jag frågar Fred Nilsson, kommunalråd, hur det ska gå för Härnösand med dessa nedläggningar och utflyttningar?

– Vi måste vända oss mot en framtid där vi inte är så beroende av statliga institutioners gunst. Vi måste förtjäna vår framtid. Få mer av en anda av aktivitet, förändringsbenägenhet och företagande. En kultur som gör att människor dras till det här området, oberoende av om vi har de stora statliga arbetsgivarna på samma sätt som tidigare.

Björn och jag träffar Fred Nilsson i det anrika rådhuset som tidigare var Härnösands stolta gymnasium. Miljön känns nyreno-

verad. Jag undrar om det är otänkbart med statlig verksamhet i småsamhällen?

– Nej inte alls, säger Fred. Härnösand är inte småsamhälle. Härnösand är fortfarande centrum för länet med länsstyrelse, landstinget, stiftet och en rad nationella enheter, och kommersiella enheter som Länsförsäkringar. Vi ingår i ett större sammanhang. Ett samhälle med 25 000 invånare funkar inte längre ensamt varken vad gäller service, säkerhet eller kommers. Det funkar knappt i samhällen med 100 000 invånare. Det är otidsenligt att driva lokalpatriotiskt laddade antagonismer. Vi måste visa ömsesidighet i den här frågan. Stora enheter har benägenhet att bli sturska. De betraktar sig som huvudstad, men Härnösand är residensstad och vi måste samverka på alla plan, kommunikatio-

ner, arbetsmarknad, utbud m.m.

Landshövdingen Bo Källstrand är inne på samma linje:

– Ibland får man intrycket att folk tror att Härnösand ska resa sig likt en fågel Fenix och bli en stor ort som kan slå Sundsvall o.s.v. För att undvika en utveckling som i exempelvis Bollstabruk, är det viktigt att se beroendet av Sundsvall. Vi kan inte vänta på bättre järnväg, vilket jag jobbar mycket för. Den får vi förmodligen också, men det går ju att ordna bra förbindelser med bussar till dess. Expressbussar direkt t.ex. Det enda som kan få fart på Härnösand är att bli en del i en större region. Man måste ha 100 000 tusen invånare för att få tillväxt. Det ska finnas valmöjligheter för alla ungdomar så att de stannar. Studiecirkelar och föreningsverksamhet duger

inte. Det måste finnas stort utbud av allt möjligt. Det går inte att få på annat sätt än att öppna sig mot omgivningen och ordna snabba förbindelser.

Jag frågar om det inte finns en motsättning i tillväxttankarna. När något växer måste något annat minska.

– Jo det gör det. Västernorrland minskar mest i landet. Jämtland, Norrbotten och Västerbotten har vuxit. Min förhoppning är att Mittuniversitetet ska ge regionen tillväxt. Problemet är att Sundsvall inte har vuxit i motsvarande grad som Umeå, Gävle m.m. Vi ska inte satsa på småorter, det bromsar utvecklingen. Örnsköldsvik har satsat stenhårt på att dra sig nära till Umeå, trots avståndet som är dubbelt så långt som mellan Härnö-

sand och Sundsvall. De ser sig som systerstad till Umeå. I Härnösand säger man: Sätt en ståldörr vid landskapsgränsen!

Bo Källstrand har en lång meritlista inom företagsvärlden. Han har bott i Brasilien, Spanien, Frankrike och Ludvika. Men även tidigare i Härnösand.

– När jag var vd för Granninge valde jag att ha kontoret i bruksherrgården i Bollsta, men vi valde att bo i Härnösand. Då hade vi bott i Ludvika i tio år, och gillade storleken på staden. Det är en lugn och trygg uppväxtmiljö för barn. Barnen skulle börja sjunde och fjärde klass, och den minsta förskolan.

Vi bodde på Kastellgatan och trivdes fantastiskt bra, trots pendlandet. Vi bodde nio år i Härnösand fram till 1992. Det var en bidragande orsak till att jag tackade ja till jobbet som jag har nu.

Jag undrar hur Härnösand står sig som residensstad.

– Det är inte så många residensstäder som är en liten ort i länet. Sammanhållningen i länet fungerar annorlunda. Residenset blir en samlingsplats för den trevliga miljöns skull, mindre seminarier m.m. Jag reser som landshövding mer än mina kollegor, eftersom länet är så splittrat. Härnösand är Sveriges minsta residensstad, men den har det vackraste residenset. Residenset är en fantastisk byggnad och miljön vid vattnet gör intryck på besökare.

Olof Tempelman ritade residenset samtidigt med gymnasiet. Han har på så sätt bidragit till två nyklassicistiska klenoder från 1700-talet i staden. Härnösands dåvarande

landshövding Carl Bunge hittade tillfälliga lösningar för sitt boende och ämbete både i Sundsvall och Härnösand. Kungen bestämde år 1778 att Härnösand skulle bli landshövdingens fasta punkt. Härnösands stad hade nämligen erbjudit sig att bekosta ett nytt residens, en för tiden ovanligt påkostad stenbyggnad. Det dröjde länge innan byggnaden blev klar. Bunge fick vänta tretton år innan han kunde flytta in i sitt residens.

Landstingets byggnad, som vetter mot Storgatan och där sessionssalen är inrättad, är några år äldre än residenset. Byggnaden var då hospital, det enda norr om Stockholm. Trots att huset är en timmerbyggnad har den nyklassiska drag som liknar de ideal som residenset och gymnasiet ger uttryck för. Gustav III, inspirerad av nya strömningar i Italien, hade stort inflytande på arkitekturen i stadens förvaltningsbyggnader. Vi vet inte vem som ritade hospitalet, men mycket tyder på att Tempelman på något sätt varit inblandad.

Sjukvården i Sverige har en lång historia, men Landstinget, som huvudman för hälso- och sjukvården, kom till stånd först 1863. Därefter fick staden flera vårdinrättningar. Hospitalet utökades däremot redan 1845 med en byggnad i Gådeåparken, numera Café Gula Villan. År 1862 uppfördes Gådeå mentalsjukhus, nuvarande SIDA, och slutligen beslöt landstinget att bygga ett nytt lasarett 1889. Det första hospitalet från 1788, som nu är landstingets sessionssal, hade plats för nio patientsängar. När lasarettet i staden byggdes hundra år senare fanns det 80 sängplatser. I

länet som helhet fanns över 350 sängplatser i fem lasarett.

Utöver landstingens alla vårdplatser inrättade särskilda stiftelser vårdinstitutioner med större upptagningsområde. Landsarkivets nuvarande lokaler var ursprungligen tänkta som kasern för kustartilleriet. I stället blev

byggnaden säte för Norrlands Vanförestalt (1931), som med dagens vokabulär kanske skulle heta Ortopeden i Norrland. Under 1960-talet tog Landstinget över driften. De flyttade verksamheten till Sundsvalls sjukhus ortopediska klinik. Landsarkivet (nu Riksarkivet) flyttade sedan in i kasernbyggnaden.

Handel och hav

Är Korsmässomarknaden en symbol för Härnösands handel? Ännu vet ingen var den ursprungliga marknadsplatsen låg. Några forskare framhåller att den från början låg vid Gerestabäcken söder om staden. Andra tror att Torget var en given marknadsplats även innan staden grundats.

Korsmässomarknaden var en uråldrig fri marknad där alla fick delta. Den ägde rum under kyrkohögtiden den 14 september till minne av korsets upphöjelse. Stockholm gjorde anspråk på all handel och förbjöd dessa olaga hamnar till dess staden grundats (1585). Från konungamaktens sida var strategin att vinna kontroll över handeln och överta marknadsplatsen genom att uppföra en stad på platsen.

När staden väl grundats blev korsmässomarknaden mer en tradition. Handel kunde äga rum hela året. Dagens korsmässomarknad är mera som ett historiskt spel. Vid 400-års jubileet 1985 återupptog staden marknadstraditionen. Korsmässomarknaden äger nu rum varje år i Stadsparken.

Handeln var beroende av sjöfarten. Härnösand hade goda förutsättningar att ta emot skepp. Så även idag, vid djuphamnen. Flera hundra vindkraftverk ska monteras upp i landskapet och Härnösands djuphamn är en av få hamnar i regionen som har förutsättningar för att lasta om från båt till bil.

De gamla kajerna vid Skeppsbron och Kronholmen kantas av fritidsbåtar. I bakgrunden påminner handelshus och magasinshus om gångna tiders hamnliv. Farleden förbi Mellanholmen kombinerades med en klaffbro på 1600-talet. Sundet blev däremot för grunt för större skepp redan på 1700-talet genom landhöjningen, men klaffbroarna är fortfarande i drift - till nöje för båtfolket och förtret för bilister som har bråttom.

Dagens handel i staden befinner sig i kris, som i många gamla städer. Handelsområden kräver stora ytor för varuhus och parkering. Härnösand har varit relativt förskonad från brutala ingrepp i centrum, men nackdelen är att butikerna blir utkonkurrerade av stormarknader utanför centrum.

Jag frågar Bo Källstrand, som ser centrumlivet från parkett, om han är glad att slippa stormarknaderna nära residenset.

– Jag är inte så glad för att stormarknader hamnar utanför centrum. Det blir ödsligt i centrum, även i Sundsvall, med mycket tomma lokaler.

Restauranger och caféer borde väl kunna liva upp centrum, säger jag.

– Människor väljer tyvärr att äta även vid stormarknader. Det är inte bra att man inte bygger i centrum. Men, missförstå mig inte, det ska gå att anpassa. Det behövs liv och rörelse i centrum, t.ex. med nya bostäder med

hiss. Efter fyra på lördag eftermiddag ekar det mellan väggarna.

Ulrika Cedervall har haft frisersalong i centrum, i Prismahuset. Nyligen har hon flyttat salongen till Storgatan på Mellanholmen. Björn och jag träffar henne när hon ordnar håret på sin man Omar. Dottern Awalina är med på mammas rygg på afrikanskt vis.

– Jag är tredje generationen frisörer, berättar Ulrika. Min farmor var först och min mamma hade salong i Söråker. Farmor hade tre salonger i Härnösand. Det var annorlunda på den tiden. Alla skulle lägga upp håret en gång i veckan.

Jag frågar hur verksamheten påverkats av flytten från centrum.

– The business is the people, säger Ulrika. Det är kommunikationen som är det viktiga. Tack vare att jag har fasta kunder spelar det inte så stor roll var salongen ligger.

Vi talar ömsom svenska och engelska. Omar lär sig svenska och behärskar engelska, men i hemlandet Senegal talar de flesta franska.

– In Senegal there are thousand languages! säger Omar.

Han växte upp i Dakar, en stad med elva miljoner invånare. Härnösand måste kännas som landsbygden för Omar.

– Yes, it's like a new countryside for me, säger Omar. I like the people, it's nice and clean.

– Jag gillar Härnösand, tillägger Ulrika. En sak som jag tycker Senegal och Härnösand har gemensamt är kulturen, dans, musik m.m. Senegal har en väldigt livaktig kultur.

Tidskriften Yippie känner alla till i Härnösand. Tidningen sprids till alla hushåll och baseras på annonsintäkter. Yippie har en folklig ton med focus på invånarna och företag i staden. Jag måste erkänna att jag har sneglat på konceptet och har använt Yippie lite som en förebild för denna skrift.

– Vår tidning är för och om Härnösand, säger Lars Kågström.

Lars är redaktör för tidskriften. Vi träffar Lars på hans arbetsplats i samma hus som Mittuniversitetet håller till i. I personalrummet har man utsikt över domkyrkan. På väggen hänger en skylt från en färgaffär som

nu är borta. Lars tyckte det var en lämplig bakgrund som visar på ett sätt att bevara kulturarvet. Tidningen ser snarare framåt än bakåt. De har inte haft så många artiklar om historien, men kulturutbudet följs upp.

– Ja, det händer mycket här i staden. Jag provade en vecka för ett tag sen, att verkligen gå på alla evenemang, och det var mycket! Det vore häftigt med en arkitektonisk skapelse för kultur, men det är nog viktigt att det finns balans, så att det inte bara blir ett skal utan innehåll.

Är riksintressen intressanta för företag? frågar jag.

– Jag upplever att det finns en antagonism mellan bevarare och förnyare, men jag tror kulturarvet är viktigt även för förnyare. Många byggnader blir ju kulturarv i morgon. Jag tror att ytor nära vattnet är dåligt utnyttjade. Det finns stora ytor längs Skeppsholmen och Kronholmen. Där skulle man kunna få ett väldigt attraktivt boende, men även kontor och butiker. Det skulle också föra samman staden. Torsvik behöver också bebyggas. Nu är det bara en tom yta där som inte används till något. Men det var bra att det inte blev köpcenter där.

Yippie har ofta artiklar på temat framtid och företaganda. Jag frågar vad Lars anser om hotellplanerna vid simhallen.

– Jag är faktiskt förtjust i tanken utifrån de skisser jag sett. Det skulle bli ett utropstecken i stadsbilden. En fördel är också att pumphuset flyttas. Det ska vara möjligt för folk att ta sig runt utmed vattnet. Det skulle behövas en liknande passage runt residenset. Man kan gå

runt Nattviken utom just där.

Skulle du vilja se att Härnösand blev en sjöfartsstad igen? undrar jag.

– Läget vid vattnet är ju en resurs ur många aspekter. Hamnen är bra vad jag förstår. Det visar sig nu när vindkraften ska byggas ut. Framförallt tror jag att vattnet ger Härnösand fördelar som boendestad. Men kommunikationerna till Sundsvall måste bli

bättre. Om tågstandarden vore lika bra söderut som norrut, då hade vi fått inflyttning hit.

Jag undrar om Härnösand måste växa.

– Den expansion som var för hundra år sedan var exceptionell, och så mycket behöver den inte växa. Men gärna lite, låt säga trettiotusen.

Bo-staden

Anne och Jocke Hagström har gett sig in i ett butiksäventyr mitt i centrum. Anne är konstnär och kom till Härnösand i tidiga tonåren. Hon bodde som barn i Stockholm och ville tillbaka efter skolan, men barndomens vänner fanns inte kvar. Hon valde att återvända till Härnösand och träffade Jocke. Han arbetar som IT-konsult i kommunen. De driver sedan två år butiken Ekolivs på Köpmangatan. Skyltfönstrets paneler i mahogny skvallrar om att affärslokalen har varit en juvelerarbutik för länge sedan. Lagerhyllorna i den nuvarande butiken andas istället lanthandel.

Hur kom ni på idén att starta en butik med ekologisk profil? frågar jag.

– Vi tyckte inte det fanns ekologiska produkter i Härnösand, och vi vill ha det. Nu behöver vi större lokal så snart flyttar vi när-

mare torget.

Jocke och Anne har bott på flera ställen i staden. De har konsekvent bott inom riksintresset.

– 1986 köpte vi två hus på Rotudden, berättar Jocke. Först den gamla Nyholmska

lanthandeln vid Tempo, men vi bodde aldrig där. Vi tänkte bo i kollektiv där, men vi hittade ett bättre hus på Svenninggatan som vi köpte i stället, och övergav kollektivtanken. Fastigheten på Svenninggatan var ett hästakeri med ett stort uthus. Det var uppfört på 1800-talet och utbyggt på 1920-talet. Huset rymde från början fyra lägenheter. Jag fick senare veta att två av mina gammlostrar hade bott där som unga.

Rotudden ingår i riksintresseområdet, som ett minne av den kraftiga inflyttning av arbetare som följde av sågverksepoken. Under 1800-talet sista hälft fick Härnösand dubbelt så många invånare. De flesta fick inte rum inom stadens gränser utan bosatte sig i utkanten. I en miljö som närmast liknade en kåkstad. Rotuddens bebyggelse reglerades i viss mån, trots att området inte ingick i staden. Härnösand övertog år 1892 Rotudden och Gådeåstaden efter en långdragen förhandling med Säbrå. Sedan avstyckades tomter i ett rutnätmönster.

Rotudden var en lantlig miljö med grisar, får och getter på gårdarna. Bristen på avlopp bekymrade läkaren i staden: Visserligen finns någorlunda lämpliga latrinkärl men i nästan varje gård dessutom en grop utan någonslag behållare, vilket föranleder att orenlighet överallt impregnerar marken, skrev han. Trångboddheten var också påtaglig. Husen var olika stora och rymde flera lägenheter. Ibland fanns bageri, bryggstuga, färgeri eller torkhus på gården. De flesta arbetade på sågverk eller på skeppsvarvet.

Hade man någon känsla för att det var

gamla arbetarbostäder? frågar jag.

– Ja, det var ju trångbott för fyra familjer, och det fanns nio pipor i skorstenen.

– Det fanns inga spisar och bara en kakelugn kvar när vi flyttade in, tillägger Anne.

Under 1960-talet ville staden riva området och bygga hyreshus. I stället har husen bevarats och gjorts om till enfamiljshus.

Jocke och Anne flyttade sedan in i en lägenhet i centrum och nyligen har de köpt hus på Långgatan. Kvarteren har namn som Gasten, Matrosen, Seglaren och Sjömannen. Långgatan är vid sidan om Östanbäcken de enda stråk som ännu har kvar sin gamla sträckning utmed strandlinjen. Flera fastigheter utmed Långgatan hade sjöbod vid stranden, men när Skeppsbron och kajen skulle byggas löste staden ut dem.

– Underligt nog äger vi en liten tomtruta nere vid kajen, säger Jocke. Ett minne av en sjöbod.

Jag undrar hur huset på Långgatan skiljer sig från huset på Rotudden.

– Nu har vi två skorstenar med sex pipor var, skrattar Jocke. Men det var också byggt för fyra lägenheter en gång i tiden.

– Det är charmigt när man upptäcker gamla detaljer som är kvar, säger Anne. Det var nog fiskare som bodde i huset på Långgatan, men det är högt i tak och så. Vi fick höra att övervåningen från början låg i markplanet, och att man ville bygga på en våning till, men fick avslag. Då byggde man i stället en ”källare”, det som nu är bottenvåning, och höjde huset till övervåningen. Men vi vet inte om det är sant. På vinden upptäckte vi att

takåsarna är gjorda av gamla skeppsmaster.

Östanbäcken är en av Härnösands stolt-heter som ofta blir omnämnd i turistbro-schyrrer. Här uttrycks stadens småskalighet. Små trähus och smala gränder som klättrar uppför backar och längs med den gamla strandlinjen. Östanbäcken ligger mer centralt än Långgatan, men båda var huvudstråk som låg i anslutning till sjöbodarna som kantade staden.

Östanbäcken var känd redan på 1930-talet för sin ålderdomliga karaktär. Miljön liknade ett gammalt fiskeläge. Kommunen ville ha en plan för området. En utredning (1949) föreslog

att området skulle bli kulturresevat, men förslaget genomfördes inte. Kommunen fö-reslog 1967 i generalplanen att Östanbäcken skulle bli ett kommersiellt centrum. Till slut, efter en lång debatt, beslöt fullmäktige att stadsdelen skulle bevaras (1973). Stadsdelens förbindelser med sjöbodarna och vattnet hade beklagligtvis gått förlorad när Brunnshusleden byggdes några år tidigare.

Paul Blackwell har en tatueringsstudio i Östanbäcken. I ett hus som tidigare var gäst-giveri. Tatuering är en sjömanstradition, inte helt fel i sjöfartsstaden Härnösand. Paul har vuxit upp i London och började med tatuering

redan som femtonåring. Jag frågar honom hur han kom in på det spåret.

– Jag hade släktingar med tatueringar. Sen kom punken på 1980-talet. Jag gillade punk, och sen kom Heavy Metal. Många ”rock-stars” hade stora tatueringar. I London var jag i kontakt med Lal Hardy som tatuerade många punkare. Punk var den första musik som ta-lade till mig, och fortfarande gör det, faktiskt. Jag ville pröva på att tatuera, men det fanns ingen utrustning. Det var mycket hysch-hysch. Jag kom så småningom igång tillsam-mans med en kompis, Brad, som fortfarande har en studio i London. När jag kom till Sve-rige sparade jag ihop till egen utrustning, och på den vägen är det. Jag bodde här i början, vägg i vägg med studion. Min tjej gjorde en liten studie om huset och samlade bilder.

Jag undrar om det är bra att ha studio i den här miljön.

– Jag har bara haft 25 procent Härnösands-bor som kunder. Det är många kunder uti-från, även Stockholmare som är på genomre-sa. Nu är det många som känner till mig. Jag har ju hållit på i 22-23 år. När jag började var det bara jag och kille i Sundsvall, en i Umeå och en i Östersund. Nu finns det tatuerare i varje småby. Många håller på hemma. Det är inte så bra alla gånger.

Det tycks finnas förhoppningar om att Härnösand i första hand ska finna en profil som boendestad. Bo Källstrand har varit tyd-lig i det avseendet:

– Jag tror Härnösand kan bli en strålände bosättningsort för människor i Sundsvalls-området. På ungefär samma sätt som när jag

sökte bostad för 20 år sedan, när vi flyttade hit med barnen. Fina hus, lugnt och tryggt. Ungefär som Sigtuna.

Amanda Lind är samhällsnämndens ordförande och kommer ofta i kontakt med byggplaner. Jag undrar hur hon ser på kultur-värdena och boendet i staden?

– Jag ser riksintressen som en möjlighet och vill försöka hitta vägar att ta tillvara på värdena. I samhällsnämnden har vi ansvar för att bevara riksintressets karaktär, exem-pelvis i bygglov och i planer. Det är såklart viktigt. Samtidigt kan det vara svårt att fånga in en känsla för en miljö med regelverk och lagstiftning. Känslan för riksintresset Här-nösand är något var och en känner intuitivt tror jag. Det borde vi kunna jobba mer med. Lyfta fram våra riksintressen och sätta ord på känslan. Förstärka stadens unika uttryck.

Hur får man fram den känslan? undrar jag.

– Jag tycker att historien ska användas aktivt, bevarandevärdet får lägre relevans om inte människor blir upplysta, och inspireras av kulturarvet. Den intuitiva känslan får inte underskattas, men nya dörrar kan öppnas genom kunskap. Att ge härnösandsborna möjlighet att förankras i historien och lära av den för framtiden. Härnösand har till exem-pel alltid varit en mångkulturell mötesplats. Det vore inspirerande att ta fasta på när vi jobbar med kulturmiljöer.

Det finns andra kännetecken som nämns i riksintressebeskrivningen, inflikar jag. Hamn-miljöer, regementsstaden.

– Vi pratar ofta om att hitta nya identiteter

för Härnösand, särskilt efter Mittuniversitetets beslut att lägga ner Campus i Härnösand. Istället för att bara prata om skolorniversitetstaden, residensstaden och stiftsstaden försöker vi hitta andra epitet. Exempelvis Härnösand som attraktiv boendestad, en hållbar stad, och en företagsstad. Vi försöker bl.a. lansera uttrycket kunskapsstaden Härnösand. Att få till ett boende vid vattnet för att få tillbaks livet vid kajerna. Det blir liknande värden, men i en mer samtida form. Vi ska fortsätta prata om Härnösands historia, samtidigt som vi formar nya identiteter för framtiden.

Vad tror du om Författarstaden? föreslår jag.

– Ja, varför inte? Det är en kärna i kulturstaden Härnösand, men vi har lagt ett bredare perspektiv och talar nog mer om kulturstaden. Vi håller på med en kulturplan och bestämde oss tidigt för att den skulle beröra alla nämnders verksamheter, inte bara kultur-nämndens. Exempelvis vad har kulturen för roll i den allmänna samhällsutvecklingen, mångkulturell mötesplats, integration, m.m. Det är också viktigt att se att både natur och kultur formar den yttre miljön. På så vis blir stadens struktur en spegel av kulturella strömningar, och tvärtom.

Framtidsstaden

Vi fortsätter vårt samtal i Stadsparken och kommer in på framtidsfrågor. Amanda har sitt kontor i närheten med utsikt mot domkyrkan och Östanbäcken, mitt i riksintresset. Vi sneglar på domkyrkans lanternin högst upp på kupolen. Kan man ta sig dit och ta en bild? Jodå! Vi stöter på domprosten Tor Frylmark som ordnar så att vi kommer upp.

Själva klättringen upp till domkyrkans högsta punkt var en upplevelse i sig. Stora klockor hänger i kraftiga bjälkar i klocktornet mitt i kyrkan, osynliga för omvärlden när luckorna är stängda. Vi tog oss vidare på stegar till en taklucka som öppnade sig i golvet till lanterninens lilla terrass. Kontrasten mellan dunklet i klocktornet och ljuset och vinden som mötte oss i lanterninen var häpnadsväckande. Bättre utsikt över riksintresset finns inte i staden. Fotografer har gjort samma iakttagelse långt innan Björn tog fram sin kamera här uppe för att ta bilder på Amanda. Jag hittade senare i vårt arkiv gamla vykort med motiv från samma punkt.

Amanda berättar om arbetsgrupper och nätverk, som ska ta fram visioner för Härnösand. Medborgare uppmanas att föreslå satsningar för den hållbara staden företags-, kunskaps-, och boendestaden. Projektet startade när det blev klart att universitetet flyttar till Sundsvall. När jag bläddrar igenom några förslag som kommit in, är det få som berör kulturmiljön. Trots att den hållbara staden och boendestaden i högsta grad berör frågor om kulturmiljön. Jag menar att det är en

hållbarhetsfråga att vårda gamla hus och stadsdelar.

– Tyvärr har vi ju inte alla frågor i vår hand, säger Amanda. Östanbäcken kan vi reglera med riktlinjer o.s.v., men riksintresset för centrala Härnösand är ju större än så. Husen byggs ut och tilläggsisoleras. Vi kan inte styra över allt. Det viktigaste är att fastighetsägare uppmuntras och själva tar initiativ. I bygglovsfasen har vi möjligheter att påverka, men det är mycket som inte behöver prövas. Jag skulle önska ett brett engagemang för byggnadsvårdsfrågor.

Hur är det med tillbyggnader? frågar jag. Kan fastighetsägare komma med den ena ansökan efter den andra och få tillstånd till flera tillbyggnader?

– Det bedöms i varje enskilt fall. För det mesta ser vi till miljön som helhet, om tillbyggnaden sticker ut i förhållande till omgivningen m.m. Har vi en detaljplan kollar vi mot dess intentioner, men ibland måste dessa ändras. Om ett område förändrats under flera decennier genom till- och ombyggnationer kanske inte detaljplanen längre har någon relevans. Det är därför lite grann-laga hur tillåtande vi ska vara med undantag, och hur detaljerade vi egentligen ska vara i planer. Men att ta hänsyn till omgivningens karaktär är ju viktigt oavsett var man bygger.

Torsviks industritomt har varit en debattfråga i många år. När kommunen planerade en stormarknad i området avgjordes frågan i en folkomröstning 2009. Kommunens invå-

nare sa nej och stormarknaden hamnade där ICA-maxi nu ligger.

Var det bra att Torsviks-området slapp bli stormarknad? frågar jag.

– Ja. Det är viktigt att staden får behålla sin karaktär långsiktigt. Det betyder inte att det inte finns utrymme för nybyggen. Sambiblioteket t.ex. är ett nytillskott som andas långsiktighet och kan bli ett riksintresse i framtiden. Moderna stormarknader har inte den kvalitén. Även om det säkert skulle kunna göras, om viljan finns. Jag ser gärna att det som byggs på Torsvik har ekologiska förtecken och kvalitet, exempelvis något med vinterträdgård och grästak som speglar vår tid. Jag tänker att en stad är i ständig förvandling, så även Härnösand. Vi måste förhålla oss aktiva till riksintresset! Våga lyfta fram både enskilda kvaliteter och kontraster till nybyggnationer. När vi planerar och bygger nytt inom riksintresset tänker jag att värden som kvalitet, långsiktig hållbarhet och god arkitektur blir extra viktiga.

Tom Risberg har följt frågan om Torsviks framtid och alla förslag som har cirkulerat. Tom har själv skissat på ett förslag om ett kulturhus där.

– Vi hade för några år sedan diskussioner om att satsa på kulturen i en byggnad vid Torsvik. Det bästa hade varit om läns museet hade hamnat där, så att man kunde samla musik, teater och museum, som en korsbefruktning.

Tom håller på att avveckla sitt företag Bryggan arkitekter kb som han köpte tillsammans med en kollega för trettio år sedan.

Bryggan har varit involverad i många projekt i staden och har utarbetat flera visioner.

– När det gäller programmet *Stadens stränder* så hade vi ganska fria händer att utforma idéer. Det fanns inte med i planen att allt skulle förverkligas, men emellanåt så kommer programmet fram och man pekar på detaljer som kan utvecklas. Det mesta togs emot positivt. Sedan är ju problemet alltid att hitta intressenter som vill bygga. Det har varit svårt att attrahera intressenter till Torsvik trots att området har en sådan potential. Nu har det stannat vid sjöbodarna och MacDonalds.

Var det bra att Stormarknaden inte hamnade där? frågar jag.

– Jag är inte säker på det. Det hade gått att få till en arkitektur som passade in. Det hade under alla förhållanden blivit bättre än den gräsmatta som nu är där. När man frågar människor om vad de fångas av i Härnösand så får jag intrycket av att det ofta är just den institutionella staden utan att man kan uttrycka det på det sättet. Det är också skälet till att jag tyckt att den kvartersbebyggelse med bostäder, som nuvarande Torsviksplanen innehåller, är ett feltänk. Den förstärker inte stadens karakteristika som rätt tydligt kommer till uttryck runt stadsspeglarna Nattviken. Här borde man i stället förstärka stadens institutionella karaktär med arkitektoniska solitärer. Lika fel tycker jag det är att lägga radhus på Kronholmen. Kronholmen var ett rätt givet läge för B-handel som skulle ha kunnat samverka bättre med centrumhandeln. Istället valde man ett område på andra

sidan järnvägen som inte har den närhet till centrum som gör att områdena får möjlighet att samverka. I riksintresset borde man fokusera på det som är speciellt för Härnösand. Det som kan anses vara bevarandevärt i den meningen att det ger staden dess rätt speciella karaktär, något som många människor upplever positivt utan att egentligen kunna peka på vad det riktiga är.

Ser du någon utmaning i att återanvända gamla hus, t.ex. gamla fängelset som nu står tomt? undrar jag.

– Det är alltid lättare att forma arkitektur för ett specifikt ändamål. Fängelset? Nja... det är tjocka murar som är svåra och dyra att bygga om, men det går ju, som exempelvis Långholmens fängelse i Stockholm, men där finns en helt annan marknad för gäster som vill bo i gamla fängelser. Om Härnösand hade varit framgångsrik som skolstad och satsade på fängelset för studentbostäder hade det kanske gått, men Härnösand har tappat för mycket av sin status som skolstad nu.

Om jag har några hundra miljoner och ger dig uppdraget att använda pengarna på staden, vad väljer du då? frågar jag.

– Min favorit är området vid E4:an mot Nattviken, som vi kallar *tidstrappan* i *Stadens stränder*. Vi har planerat för en yta där som skulle ge en fantastisk vy över staden och som skulle få trafikanter att stanna ett tag. Där skulle en turistinformation kunna byggas, några butiker m.m.

Jag undrar om Tom anser att riksintresset varit en utmaning att hantera.

– Ja, säger Tom. Det var svårt att få en

förklaring från länsstyrelsen vad det är som är riksintressant och ska skyddas. Det förstår nog alla som vistas i riksintressen att det är märkliga miljöer, men att sätta fingret på vad som kännetecknar värdet är svårt. Det slog mig när jag gick omkring i Ramvik, som kan tyckas se ut som en ordinär landsbebyggelse, men när man går där får man känslan av att det är en ovanlig miljö som inte finns på annat håll. Utmaningen är att sätta fingret på det som framkallar känslan.

Har rutnätsplanen något värde? undrar jag.

– Jag har själv svårt att se det historiska värdet av rutnätsplanen i centrala Härnösand och ser heller inte något estetiskt värde. Tessins rutnätsplan från 1600-talet i centrala Härnösand blev aldrig förverkligad. Det vi ser idag har vuxit fram senare och utan den

centrala styrning som stormaktstiden ville se förverkligad. Axelmotiven är även de senare konstruktioner. Rutnätsplaner finns i många städer och vilka av dessa som det finns anledning att särskilt bevara tror jag behöver ses i ett större perspektiv än regionalt. Den plan vi idag ser är ju mycket en konsekvens av förra sekelskiftets kraftiga expansion i Härnösand, där den institutionella staden skulle ha axlar och betydelsefulla hus skulle ligga vid gator med dignitet. När vi arbetade med att placera det nya biblioteket tyckte jag att man skulle ta tillfället att ge axeln från residenset en motpol i andra änden av gatan. Byggnaden som idag ligger i fonden (Mittuniversitetet) har inget axelmotiv alls utan är en baksida. Men tiden ville annat och biblioteket syns knappt från torget. Här har man inte valt att följa upp stadens karaktär vilket jag

tycker är ett större intresse än rutnätsplanen.

Vad tror du om ett nytt hotell på Kanaludden? frågar jag, fullt medveten om att jag ger mig in på minerad mark.

– Jag tror inte på Kanaludden. Det är för trångt. Dessutom är badhuset en byggnad som har ett egenvärde, verkshöjd, som vi kallar det i vår bransch, om en byggnad har ett värde som påtagligt överstiger dess egentliga funktion. Flera byggnader i staden har en verkshöjd och bör få stå ifred. Vi har alltid mött motstånd när vi har föreslagit höghus i riksintresseområdet, med hänvisning till att skalan förändras. Jag skulle bli förvånad om länsstyrelsen väljer en annan ståndpunkt nu. Ett hotell har efterlysts i många år. Alla förvaltningar i staden behöver en konferensanläggning. Nu hamnar alla större konferen-

ser oftast på Hallstaberget i Sollefteå eller i Sundsvall.

I skrivande stund har inget konkret förslag presenterats, bara en idéskiss som visar ett höghushotell med 13 våningar på en relativt liten yta mellan simhallen och kanalen. Nu finns där en park med gamla lönnar och en minigolfbana. Många skriver insändare i tidningen. Företagarna och många andra i staden vill gärna se att hotellbygget kommer igång. Motståndare är bl.a. förra stadsarkitekten Hans Thunell, som har beskrivit husen i staden i ett par skrifter.

Fred Nilsson, kommunalrådet, driver frågan om hotell på Kanaludden. Det finns flera ytor i Härnösand som planerats för hotell och jag frågar Fred varför de inte duger för tilltänkta exploitörer?

– Det finns inte så många kraftfulla aktörer som kan komma på tal att investera så många miljoner i ett hotell, kanske ett dussin i Skandinavien. När de gör sina kalkyler så landar de investeringarna i storstäder. Vi måste ha något att bjuda på i den konkurrensen. Vi måste få en vinna-vinna situation och den här platsen vid badhuset är det bästa vi kan bjuda på. Flera investerare har sagt att just här skulle det kunna tänkas fungera. Här är det attraktivt. Det är vi överens om. Det är en vacker plats och det är nära till havet, relax, teatern, bryggor, parkering... Vi kan inte bara stå och dirigera de vi ska samverka med i byggande av det nya Härnösand. "It takes two to tango".

Kanaludden ligger mitt i riksintresseområdet, men simhallen ingår inte som en komponent. Närmast berörd miljö som ingår i riksintresset är Östanbäcken, men Brunns husleden utgör en barriär mot vattnet. Den delikata frågan är om Östanbäcken kommer att ta skada av ett höghus i blickfånget.

Behövs riksintressen? Är de till nytta för någonting? frågar jag Fred.

– Jag har inte den kunskap som behövs för att svara på den frågan. Man måste se på hela landet. Men om det är så att ett sådant här begrepp, institution, skulle innebära att man inte får bygga ett hotell med 12-13 våningar i Härnösand, därför att det befinner sig ett hundratal meter från Östanbäcken, eller att man i samma bild ser domkyrkan och hotellet, då menar jag att detta är ett regelsystem som inte är av godo. Det här handlar ju inte om marodörverksamhet, vi

ska inte riva ner något. Vi ska komplettera stadsbilden. Vi ska tillgängliggöra, skapa möten, skapa förutsättningar för nästa generation att uppleva Härnösand.

Förnya eller bevara. Går det inte att kombinera? undrar jag.

Flera verksamheter som flyttat från staden lämnar stora byggnader efter sig. Många kritiker vill se ett hotell i någon befintlig byggnad, som utnyttjas dåligt. Härnösand kan visa upp flera exempel på lyckade återbruk av äldre byggen, även stora komplex såsom Tobaks, gamla Tingshuset, Gådeå mentalsjukhus och Landsarkivet. Härnösand står ständigt inför nya utmaningar när stora byggnadskomplex överges. En övergripande långsiktig strategi behövs för att fylla gamla hus och övergivna tomter med innehåll. Det är enklast, och kanske billigast, att tänka nytt. Dessutom vill många se avtryck av vår tid i form av ny arkitektur. Hotellfrågan kommer att tvinga alla att fundera över de stora dragen i utformningen av Härnösands identitet, så att staden samtidigt får behålla sin historia.

Fred och Amanda har fått förnyat förtroende i valet 2014. Men striden om hotellet är inte avgjord. Eftersom planerna berör ett riksintresse så är frågan hela rikets angelägenhet, och en del av hela rikets historia. Men viktigast av allt är att alla Härnösandsbor känner att historien är stadens mylla som får saker att växa.

